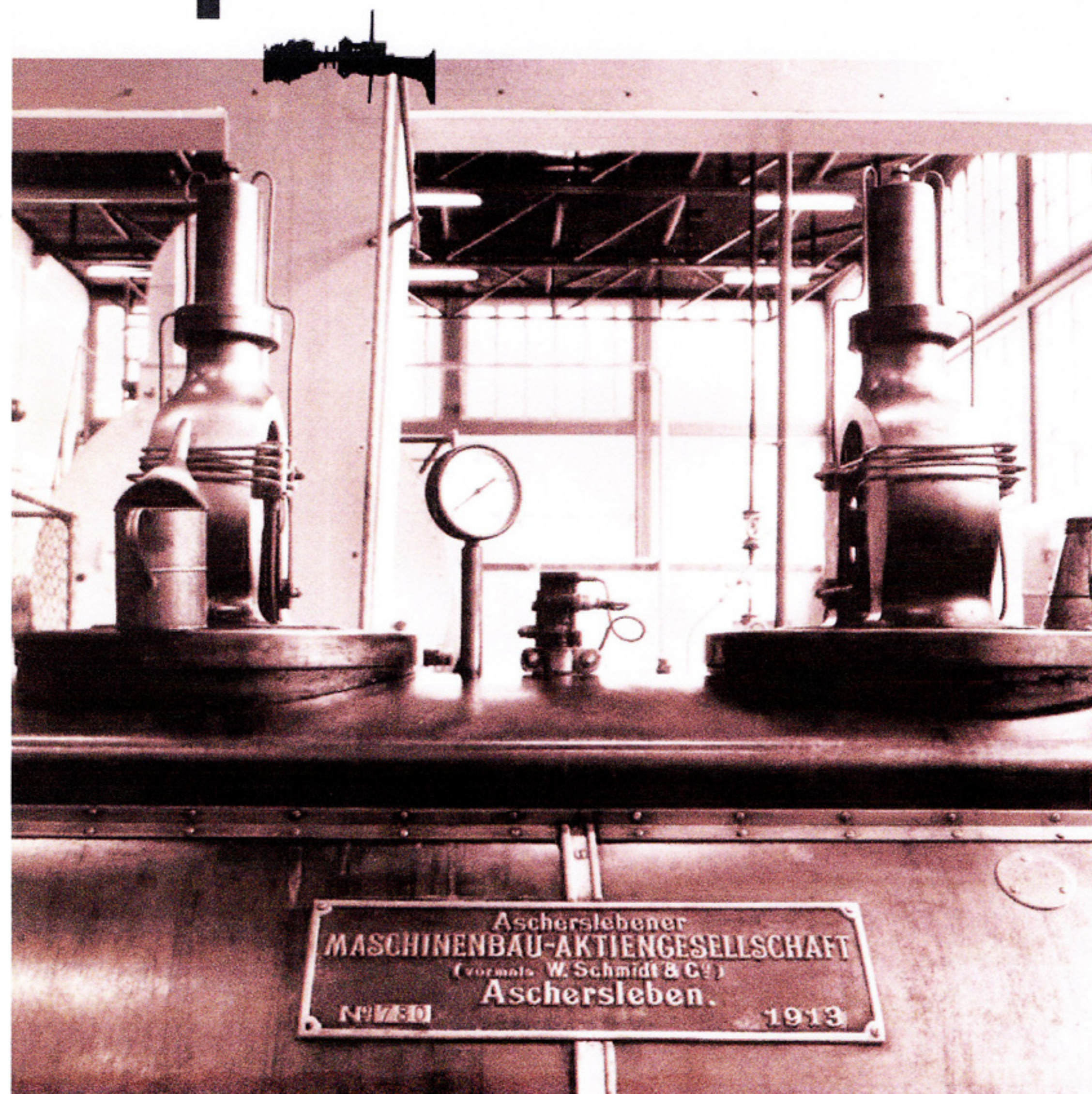

Sporen

van industrieel erfgoed in Groningen

6

Inhoud

- Aardappelen en stoomkracht 1
- Grote bloei van de aardappelmeel-industrie 2
- Groningen op stoom 3
- Coöperatiekoorts 4
- Vliegwiel, spillingsmotor en cylinders 5
- Een kostbare erfenis 6
- Industrieel erfgoed in de regio 7
- Boeksignalering 8

Open dag

Zaterdag 26 oktober van 11.00 uur tot 14.30 uur heeft het voorlichtingscentrum van de AVEBE in Ter Apelkanaal een open dag. Speciaal voor bezoekers wordt de stoommachine Ascherleben opgestart en is er een doorlopende diashow over de aardappelmeelindustrie. De toegang is gratis.

Bezoekadres

AVEBE Voorlichtingscentrum
M&O Weg 11
Ter Apelkanaal

De komst van de stoommachine betekende de doorbraak van de aardappelmeelindustrie in de Groninger Veenkoloniën. Dankzij haar formidabele kracht ontwikkelden de Veenkoloniën zich tot wereldproducenten van aardappelzetmeel. Vanaf het midden van de vorige eeuw werden talrijke fabriekjes in Veendam en omstreken aangedreven door machines met stoomaandrijving. In de loop der tijd moesten vele het veld ruimen voor nieuwe middelen van techniek. Een uitzondering vormt de stoommachine in de voormalige fabriek 'Musselkanaal en Omstreken'. Van 1913 tot 1993 hield zij de coöperatieve fabriek in Ter Apelkanaal draaiende. In een verlaten fabriekshal, waar het zetmeel nog aan de wanden koekt, staat zij als een herinnering aan technisch vernuft, ooit zo belangrijk voor de aardappelmeelindustrie.

Aardappelen en stoomkracht

De Veenkoloniën zijn van oudsher het gebied van de aardappel en de turf. De vochtige, humusrijke bodem bleek zeer geschikt te zijn voor de teelt van aardappelen. Turf voor brandstof was ruimschoots aanwezig. Door de turfwinning was een geschikte infrastructuur van kanalen en wijken ontstaan. Landbouw en industrie gingen in de Veenkoloniën hand in hand: met de komst van de stoomkracht konden de landbouwproducten massaal worden verwerkt. Men bouwde de fabrieken altijd langs de kanalen, zodat men verzekerd was van een goede aan- en afvoer. Turfwinning, landbouw en industrie gaven de Veenkoloniën een karakteristiek aanzien. Langgerekte dorpen en akkerbouwland doorsneden met rechte kanalen, waaraan talrijke fabriekjes stonden.

Jaar van het Industrieel Erfgoed
Het jaar 1996 staat in het teken van het landelijk Jaar van het Industrieel Erfgoed. Dit magazine is een uitgave van het provinciaal projectteam in Groningen. Deelnemers zijn de Provinciale Bibliotheekcentrale Groningen, Federatie van Musea in de provincie Groningen, Geschiedeniswinkel Rijksuniversiteit Groningen, Provincie Groningen: culturele promotie, Cultuurhistorische vereniging Stad en Lande, Stichting Industrieel Erfgoed Noord-Nederland.

Vliegwiel, spillingsmotor en cilinders

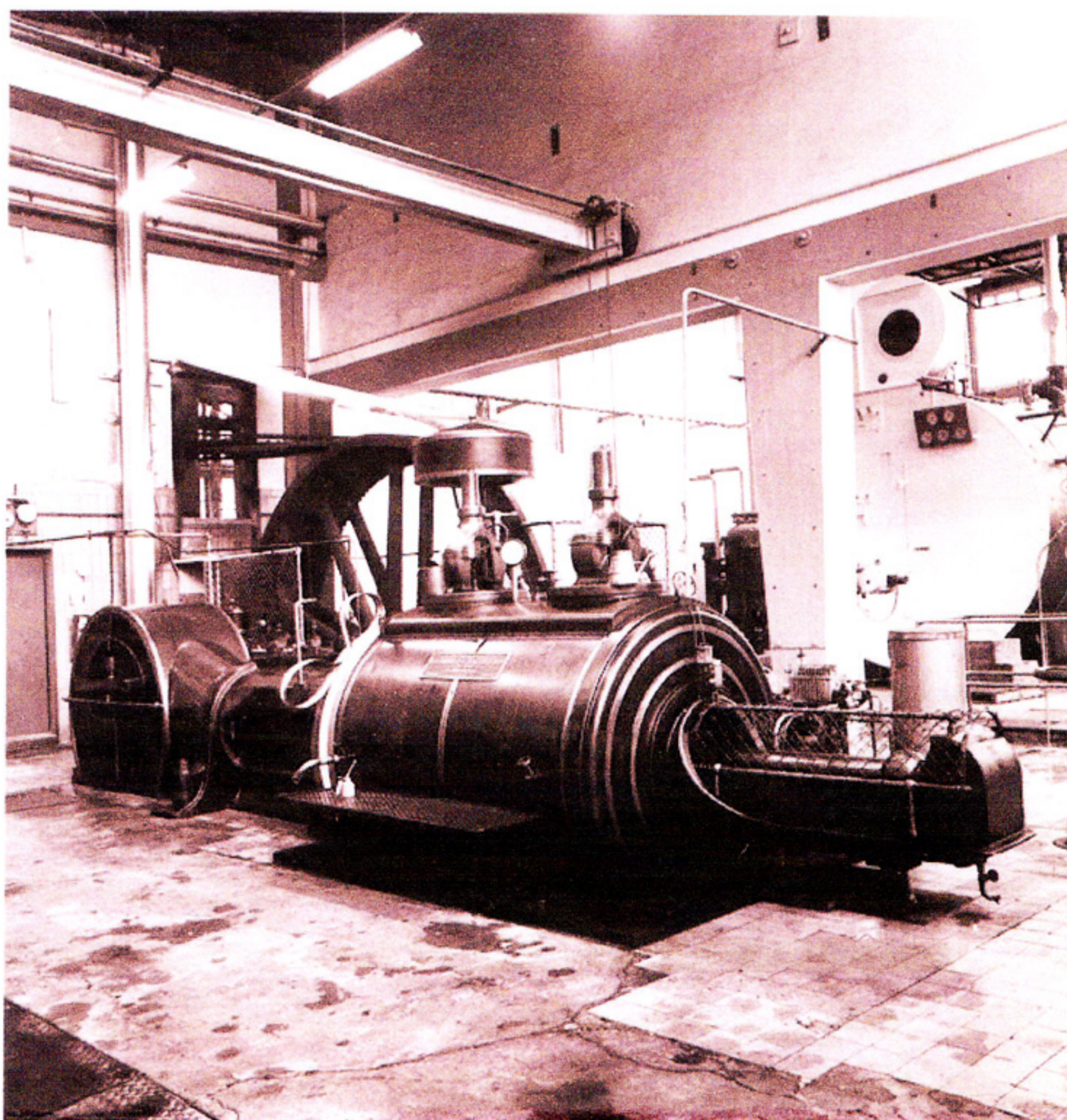
De komst van de stoommachine is typerend voor de nijverheidsindustrie aan het einde van de negentiende eeuw. Zij werd een essentiële schakel in het productieproces. Dit was niet altijd zonder gevaar. Een hele fabriek kon door een explosie van een stoomketel in de as worden gelegd, zoals in 1929 gebeurde met de fabriek van K. en J. Wilkens te Ommelandervijk.

De Ascherleben stoommachine

In 1913 werd in de fabriek 'Musselkanaal en Omstreken' een stoommachine stukjes bij beetje aangevoerd. Hij werd geleverd door een firma in Ascherleben uit het oosten van Duitsland. Met verpakking, installatie en vervoer kostte het de fabriek 29.750,— Duitse mark. De machine, een horizontale één-cilinder, had een vermogen van 657 PK. Via het grote vliegwiel, dat honderd slagen per minuut draaide, werd een grote as aangedreven die de pompen, raspen en slepmachines van de fabriek in werking hielden. Hoewel het lawaai anders doet vermoeden, heeft de machine een rustige beweging. Het vermogen van de stoommachine kon nog vergroot worden door de spillingsmotor, waaraan verscheidene cilinders gekoppeld konden worden. De kabels aan het vliegwiel zijn dertien jaar geleden door een medewerker van dezelfde firma in Ascherleben gecontroleerd en geolied. De gehele bouw van de machine getuigt van technisch vakmanschap en uitgekiende berekening.

De stoker en de machinist

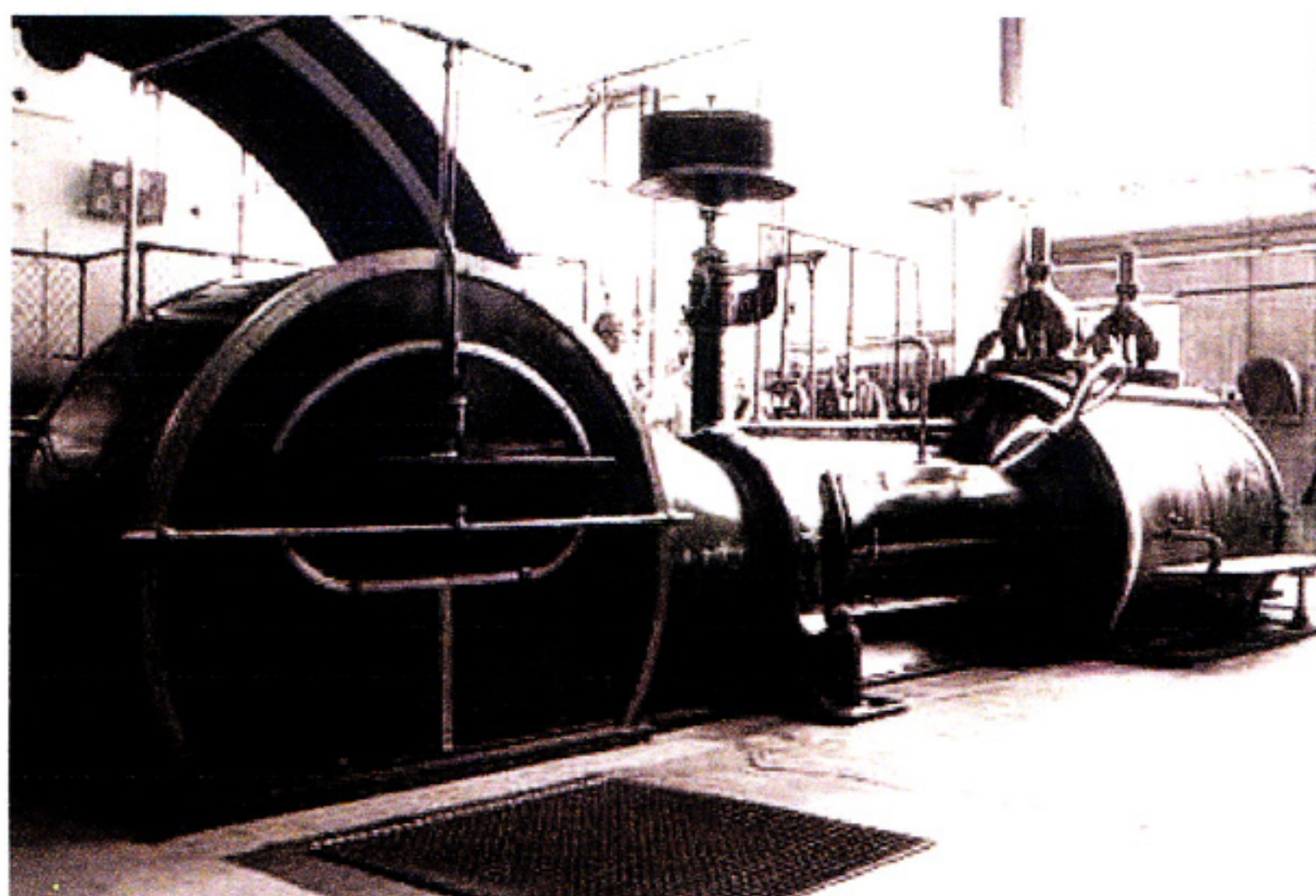
Met de komst van de stoommachine in het productieproces kwamen er nieuwe functies in de fabriek. Een stoker zorgde voor de stoomketel, terwijl een machinist de stoommachine en het aandrijfwerk in de fabriek bediende. De machinisten hoorden elk onderdeel van de machine bewegen, ze kenden elk boutje en moertje. 's Ochtends om half vijf kwamen de stoker en de machinist uit hun huizen vlak bij de fabriek om de productie op gang te brengen. De machine werd op turf gestookt. Jonge jongens haalden deze met een kruiwagen uit de loods.

De stoker moest zorgen dat er voldoende water in de ketel bleef, anders kon deze ontploffen. Was de stoomdruk hoog genoeg, dan draaide de machinist een grote kraan iets open om de machine op te warmen. Zo werd *waterslag*, die de machine kon beschadigen, voorkomen. Daarna werd de stoomkraan verder geopend en kon de machine gaan draaien.

De kolossale technologie van 'vroeger' doet nog altijd feilloos zijn werk. Een grootschalig staaltje uitmuntend technisch vakmanschap. Foto: Rijksarchief Groningen

TER APELKANAAL, stoommachine AVEBE

In de veenkoloniale aardappelmeelindustrie werd veel gebruik gemaakt van stoomaandrijving voor de machines. In de loop der jaren zijn door modernisering en sluiting van bedrijven de meeste oude stoommachines verdwenen.

Een van de laatste nog in situ aanwezige stoommachines in de provincie Groningen is de stoommachine van de aardappelmeelfabriek AVEBE in Ter Apelkanaal.

De machine werd in 1913 geplaatst in het ketelhuis van de nieuwe coöperatieve fabriek "Musselkanaal en Omstreken", welke later is overgenomen door de AVEBE. De imposante stoommachine werd in 1913 gefabriceerd door de "Ascherslebener Maschinenbau-Aktiengesellschaft", een machinefabriek in Aschersleben in het oosten van Duitsland.

De aanschafkosten van de machine bedroegen indertijd inclusief vervoer en installatie 29.750 Duitse mark. De machine is van het type horizontale één-cilinder, en heeft een vermogen van 657 PK.

Met het grote vliegwiel werd een as aangedreven, die de installaties in de fabriek in werking hield. De stoommachine heeft van 1913 tot 1993 dienst gedaan!

De toekomst van dit unieke industriële monument is onzeker, aangezien de AVEBE er geen gebruik meer van maakt.